

Muoto-opin arkisto kaksikymmenvuotias

KAISU JUUSELA

Kesäkuun alussa 1967 suuntasi 21 suomen kielen opiskelijaa ja nuorta tutkijaa matkansa eri puolille suomalaisia murremaita kainalossaan vasta valmistunut moniste »Kansankielen muoto-opin keruuohjelma». Muoto-opin kentätutkimus- ja arkistointihanke oli käynnistynyt. Kaksikymmentä vuotta on nyt kulunut, ja lienee sopiva aika tarkastella saavutettuja tuloksia ja miettiä arkiston tulevaisuutta.

Murteiden muoto-opin tallennushankkeen alkusysäyksenä oli se, että suomen muoto-opin – taivutus- ja sananmuodostusopin – tutkimus oli järjestetyn perusaineiston puutteessa jäänyt pitkään lähes pysähdyksiin. Arvokasta aineistoa olivat muoto-opin tutkijalle olleet 1800-luvun jälkipuoliskolla Suomi-kirjassa julkaistut pitäjänmurteiden tai suppeahkojen murrealueiden muoto-opilliset selvitykset (esim. J. A. Hahnssonin tunnettu moniosainen kuvaus Rauman seudun murteista), mutta yleensä morfologian tutkija joutui etsimään aineistonsa muita tarkoituksia varten kerätyistä kokoelmista tai painetuista lähteistä. Etsintä oli usein vaivalloista, ja tulokset saattoivat jäädä niukoiksi.

Hankkeesta toteutukseen

Vuonna 1965 ilmestyneessä »Kansallisten tieteiden kehittämissuunnitelmassa 1966–80» (Suomi 112: 1 s. 12–13) oli jo hahmoteltu suunnitelma muoto-opillisten ainesten keruusta ja arkistoinnista. Suunnitelmaa voitiin käydä toteuttamaan, kun valtion tieteelliset toimikunnat olivat humanistisen toimikunnan puheenjohtajan, Helsingin yliopiston kanslerin Paavo Ravilan aloitteesta ottaneet v. 1967 käyttöön tutkimussopimusjärjestelmän, joka oli tarkoitettu pitkäaikaisten ryhmätyöhankkeiden tukemiseen. Ensimmäisten, nelivuotiskaudeksi 1. 6. 1967–31. 5. 1971 solmittujen sopimusten joukossa oli myös sopimus, jossa toisena sopijapuolena oli helsinkiläis-turkulais-jyväskyläläis-

läläinen tutkijaryhmä, professorit Pertti Virtaranta, Osmo Ikola, Terho Itkonen ja Heikki Leskinen, ja toisena valtion humanistinen toimikunta. Sovitun tutkimustyön aiheena oli »Suomen kansankielen muoto- ja lauseopillisen aineiston keruu ja arkistointi»; muoto-opin osuuden johtajaksi tuli Terho Itkonen, ja syntyvä arkisto sijoitettiin Helsingin yliopiston suomen kielen laitokseen. Toimikunta pidensi myöhemmin sopimuskautta vuoden 1971 loppuun saakka.

Tutkimustyön tavoitteet tarkennettiin sopimuksen liitteenä olleessa tutkimussuunnitelmassa. Sen mukaan päämääränä oli luoda helppokäyttöinen ja riittävän runsassisältöinen arkisto, joka sopivasti systemoituna sisältäisi suomen kielen taivutus- ja sananmuodostusoppia valaisevaa aineistoa mahdollisimman monesta paikallismurteesta, käytännössä noin 150–200 pitäjäästä. Aikataulu oli laadittu 15 vuodeksi, ja nelivuotisena tutkimussopimuskauteksi tavoitteesta arvioitiin saavutettavan noin neljännes. Aineiston pääosa suunniteltiin hankittavan kenttätutkimuksen avulla, mutta arkistoa katsottiin voitavan täydentää vielä kirjallisuus- ja arkistopöiminnoin sekä yksityisten tutkijain kokoelmista saatavilla lisäaineiksilla.

Työ edistyi nelivuotiskautena tarkoin aikataulun mukaisesti, mutta kauden päätyttyä ei sopimusta saatu uusituksi. Toimintaa jouduttiin tällöin olennaisesti supistamaan, ja vuodet 1972–75 olivat hankalia: seuraavan vuoden rahoituksesta ei ollut koskaan varmuutta, kun kenttätö oli humanistisen toimikunnan erikseen myöntämän tutkimusrahan varassa. Tämän tyyppisen pitkäaikaishankkeen jatkuva tukeminen toimikunnan määrärahoista tuotti kaikkiaan vaikeuksia, ja muoto-opin arkiston rahoitus siirtyikin vuoden 1975 kesäkuusta Nykysuomen laitokseen, joka oli perustettu vanhan Suomen akatemian kielitoimiston työtä jatkamaan. Tämä vaihe jäi kuitenkin lyhyeksi. Itse arkiston hoito oli Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen huomassa. Työstä huolehtivat suomen kielen assistentit, joiden määrää oli juuri saatu lisätyksi. Kenttätutkimustakin Helsingin yliopisto seitsenkymmenluvun alusta lähtien saattoi tukea pienehköllä vuotuisella määrärahalta.

Suomen kielen koko tutkimuksen – ennen muuta arkisto- ja sanakirjahankkeiden – organisaatio muuttui kohta tämän jälkeen perin pohjin, kun opetusministeriön alainen Kotimaisten kielten tutkimuskeskus aloitti toimintansa 1. maaliskuuta 1976. Myös muoto-opin arkiston rahoitus liitettiin siihen yhtenä kiireellisimmistä tehtävistä. Tutkimussopimuskauden jälkeinen epävarma välivaihe oli ohi, ja muoto-opin tallennusta ja arkistointia voitiin taas ryhtyä suunnittelemaan turvallisissa oloissa.

Vuosiksi 1978–82 tutkimuskeskukselle laatimassaan toimintasuunnitel-

massa Terho Itkonen piti keruun realistisena tavoitteena 150:tä pitäjänkoelmaa eli alkuperäistä vähimmäismäärää; tavoite oli hänen mukaansa mahdollista saavuttaa noin kahdeksassa vuodessa. Lisäksi hän ehdotti 25 kokoelman laatimista arkistoaineiston, lähinnä Sanakirjasäätiön pitäjänsanastojen pohjalta. Tinkiminen ylemmästä, 200 kokoelman tavoitteesta merkitsi hänen mielestään kuitenkin sitä, että kokonaiskeruita olisi täydennettävä erityiskeruin. Tavoite olisi merkinnyt keruukapasiteetin kaksinkertaistamista silloisesta tasosta ja sen palauttamista tutkimussopimuskaudella vallinneelle tasolle.

Ehdotus ei johtanut aivan toivottuun tulokseen. Tutkimuskeskuksen johtokunta asetti muoto-opin keruun kokonaistavoitteeksi 120 kentältä kerättyä 2 500 – 3 000 lipun laajuista pitäjänkokoelmaa, joista 70 oli tuolloin jo valmiina ja 20 kokonaan aloittamatta, sekä 30 arkistoaineksista kerättävää kokoelmaa. Päätöksen mukaan kenttäkeruu oli määrä saattaa loppuun yhdeksässä vuodessa, mutta sitä luvattiin mahdollisuuksien mukaan nopeuttaa. Ohjelmaan on erikseen perustellen saatu kuluneiden kymmenen vuoden aikana kolme pitäjää lisää, joten tutkimuskeskuksen ohjelman mukaan kentältä kerättyjä pitäjää tulee arkistossa lopulta olemaan 123.

Vuoden 1977 kesäkuussa tutkimuskeskus ja Helsingin yliopisto solmivat muoto-opin ainesten keruusta ja arkistoinnista viisivuotissopimuksen. Tutkimuskeskus sitoutui rahoittamaan kenttäkeruun johtokunnan vahvistaman keruuhjelman mukaisesti, vastaamaan arkiston tarvike- ja kansliamenoista sekä antamaan järjestely- ja leimausapua. Yliopisto puolestaan lupautui antamaan arkistolle tilat ja asettamaan arkistoon kolme assistenttia, joista yksi tuli toimimaan erityisesti aineistontallennustehtävissä. Yliopisto siis vahvisti jo viitisen vuotta vallinneen käytännön. Itse arkisto oli jo vakiintunut yliopiston suomen kielen laitoksen olennaiseksi osaksi, ja sopimuksessa asia vahvistettiin toteamalla, että arkisto jää sopimuksen päätyttyä yliopiston haltuun. Maaliskuussa 1983 sopimus uusittiin kolmeksi vuodeksi lähes sellaisenaan. Vuoden 1985 lopussa sopimuksen uusiminen oli jälleen edessä, ja tällä kertaa muuttui yliopiston osuutta koskeva kohta: uuden sopimuksen mukaan arkistoon asetettiin enää kaksi yliopiston assistenttia. Tällä erää sopimus on voimassa vuoden 1988 loppuun.

Kenttätutkijoiden kannalta siirtyminen tutkimuskeskuksen alaisuuteen merkitsi muutosta korvausjärjestelyihin. Humanistinen toimikunta oli maksanut kenttätutkijoille palkan ja matka- ja päivärahan; nyt sijaan tuli kolmi-luokkainen apuraha, jonka enimmäismäärät opetusministeriö oli määrännyt kerääjän oppiarvon ja keruukokemuksen mukaan. Järjestelmä oli jossain mielessä selkeä, ja monet pitivät sitä ainakin alkuun parempana kuin mut-

kikasta matka- ja päivärahasysteemiä. Kielteistä kuitenkin oli se, että kerääjät menettivät oikeuden laskea työkuukaudet valtion ikälisään oikeuttavaksi palveluksi. Varsinkin pitkäaikaiskerääjille tämä oli melkoinen huononnus.

Kun tieto korvaussysteemin muuttumisesta saavutti kenttätutkijat, apurahan hakijoita oli alkuun runsaasti. Läheskään kaikille hakijoille ei apurahaa voitu kuitenkaan myöntää, kun kenttäkeruuseen tarkoitettuihin varoihin ei ollut saatukaan toivottua lisäystä. Keruuvauhti hidastui entisestäänkin. Myös apurahojen hakijoiden into laimeni, kun aina ei voitu myöntää tarpeeksi pitkiä pestejä; lisäksi apurahat osoittautuivat työn määrään nähden alhaisiksi — myös jos vertauskohtana pidettiin muuta tutkimuskeskuksen rahoittamaa kenttätöytä. »Pystyville suomen kielen opiskelijoille», jollaisia hakijoiksi toivottiin, oli tarjolla muutakin työtä. Apurahojen enimmäismääriä on tosin vuosien mittaan saatu hilatuksi ylöspäin ja muutetuksi erityisesti työssä kouliintuneiden kannalta edullisempaan suuntaan; rutinoituneimmat kenttätutkijat pääsevät nykyisin jo tyydyttäviin ansioihin. Myös keruukuukautta kohti vaadittavaa lippumäärää on pienennetty. Ei kuitenkaan osattu arvata, millaista etsikkoaikaa työn jouduttamisen kannalta juuri seitsemänkymmenluvun loppuvuodet olivat: kerääjiä oli tarjolla nykyistä paljon runsaammin, ja morfologisesti rikasta ja tasoittumatonta kieltä puhuivat vielä melko monet kielenoppaat. Nykyään sellaisten löytäminen on olennaisesti vaikeutunut; vanhimmatkin haastateltavat alkavat olla tämän vuosisadan puolella syntyneitä. Moni hyvä kerääjäehdokas jäi noina vuosina kuitenkin ilman apurahaa, koska toivottu pitäjä ei kuulunut tutkimuskeskuksen vahvistamaan keruuhjelmaan tai samaan pitäjään oli tarjolla useita hakijoita eikä lähipitäjiä enää voitu lisätä ohjelmaan. Vaikka keruuhjelman pitäjää on johtokunnalta erikseen pyytämällä voitu vaihtaa toiseksi, on kovin yksityiskohtaiseksi laadittu pitäjälueittelo kahlinnut keruiden tarkoituksenmukaista suunnittelua arkistossa odotettua enemmän. Eniten haittaa on tuottanut kuitenkin se, että määrärahojen niukkuuden takia ei sovittuihinkaan pitäjiin ole monesti voitu myöntää apurahoja kerralla niin pitkäksi aikaa kuin kerääjät olisivat halunneet ja keruun sujuva järjestely olisi vaatinut.

Tutkimussopimuskautena arkiston toiminta ja keruun rahoitus olivat pitävällä pohjalla, ja keruuta tuskin olisi kyetty kovin paljon laajempaan järjestämäänkään, vaikka rahaa olisi ollut vielä enemmän. Kun humanistisen toimikunnan avustus sitten vuonna 1972 pieneni, yritettiin löytää muitakin rahoitusmahdollisuuksia. Suomen kielen nauhoitearkiston tavoin muoto-opin arkisto on turvannut kuntien apuun, ja muutamia muitakin yhteisöjä, varsinkin pitäjänseuroja, on saatu keruuta tukemaan. Kaikkiaan on arkiston

olemassaolon aikana saatu avustuksia 48:lta Suomen kunnalta tai pitäjänseuralta, muutamilta useampanakin vuonna. Kenttätöitä on näillä avustuksilla voitu tehdä keskimäärin vajaa kuukausi kullakin. Kenttätutkijan kannalta on pienenkin avustuksen saaminen kunnalta useimmiten merkinnyt myönteistä julkisuutta, josta on ollut hyötyä keruumatkojen aikana. Eräät kerääjät ovat osoittaneet kiitollisuutensa kuntalaisille esittelemällä muotoopin keruuta paikallislehdissä.

Varsin merkittävää on se tuki, jota Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö on jo vuodesta 1977 lähtien joka vuosi antanut muoto-opin keruulle. Yksistään sen myöntämien stipendien turvin ovat valmistuneet Polvijärven, Sortavalan pitäjän ja Viipurin pitäjän kokoelmat, ja merkittävän lisän ovat saaneet Heinjoen ja Lappeen kokoelmat. Kesken ovat säätiön rahoittamat Lumivaaran ja Miehikkälän keruut.

Yhteistoimin yksissä tiloissa

Hankkeen suunnittelija ja alkuunpanija professori Terho Itkonen oli alusta saakka päävastuussa myös keruun käytännöllisestä toteuttamisesta. Hän laati keruuohjelmia, johti kenttäkerääjien valmennusta ja ohjausta ja teki itse kenttätöitä Keski-Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä, myöhemmin myös mm. Keski-Suomessa ja kaakkoishämäläisten murteiden alueella. Jyväskylän yliopiston suomen kielen professori Heikki Leskinen oli apuna sekä laatimalla keruuohjelmia että valmentamalla jyväskyläläisiä kerääjiä ja tarkastamalla heidän kokoelmiaan. Kovassa helteessä olivat professorien apumiehet, silloiset hum. kandidaatit Tapani Lehtinen ja Heikki Paunonen. Työ oli kaikille uutta: tarvittiin ideoita, innostusta ja ennen kaikkea ahkeruutta. Keruun kaikinpuolinen onnistuminen oli yhteinen päämäärä, ja siihen pääsemiseksi oli assistenttienkin joskus otettava yötä päivän jatkoksi. Arkiston alkuvaiheita melko läheltä seurattuani voin vain ihmetellä, millä ajalla he kaiken ehtivät: avustaa työn johtajia keruuoppaiden laadinnassa ja painatus töissä, tarkastaa kokoelmia ja opastaa henkilökohtaisesti jokaista kerääjää, hoidella maksuliikettä humanistisen toimikunnan ja kerääjien välillä ja muuta paperisotaa arkiston ja toimikunnan välillä, käydä itse kenttätöissä ja vielä lisäksi edistyä opinnoissa (molemmat suorittivat fil. kandidaatin tutkinnon v. 1969, Paunonen lisensiaatintutkinnon v. 1970).

Vuoden 1968 alusta lähtien muoto-opin arkistossa työskenteli kahden sijasta enää yksi humanistisen toimikunnan palkkaama assistentti. Onneksi Helsingin yliopisto tuli apuun ja asetti arkistoon toisen assistentin v. 1971.

Lisäksi arkiston apuna oli vuosina 1972–86 keruuassistentin toimi, jonka kulloinenkin haltija on enimmäkseen kerännyt aineistoa kentällä.

Lehtisen ja Paunosen jälkeen ovat arkiston assistenteina olleet Kaisu Juusela (1972–86), Raija Lehtinen (1972–81) ja Pirjo Mikkonen (1982–). Keruuassistenttina ovat olleet pisimpään Anja Vähäaho (1972–76), Lea Laitinen (1977–78), Kerttu Mulari (1979–85) ja viimeksi Katrimaija Mäki-kuoti (1985–86). Myös arkistoassistentit osallistuivat ensimmäisinä vuosina kesäisin kenttätöihin. Vuoden 1986 syyskuusta lähtien yksi arkiston assistenttoureista muutettiin amanuenssin toimeksi; toimeen määrättiin tämän vuoden alusta Kaisu Juusela.

Vaikka muoto-opin arkisto perustettiin ja edelleen kuuluu Helsingin yliopiston suomen kielen laitokseen, on yhteistoiminta myös muiden yliopistojen suomen kielen laitosten kanssa ollut kiinteää. Tutkimussopimuskautena oli yhteistyössä etenkin Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen kanssa, ja uusien kerääjien hankintaan ovat jatkuvasti osallistuneet myös muiden yliopistojen opettajat. Kymmenen viime vuoden aikana enin osa kerääjien parhaista onkin tullut muualta kuin Helsingistä: Joensuusta, Jyvä-

Muoto-opin arkiston harjoittelijan opiskelija Sari Maamiehen tehtävänä oli laatia muoto-opillista kuvausta Pielaveden murteesta. Opastajina tässä amanuenssi Kaisu Juusela (oikealla) ja assistentti Pirjo Mikkonen (keskellä). Kuv. Hannu Oittinen.

kylästä, Oulusta, Tampereelta ja Turusta. Näiden yliopistojen suomen kielen opettajakunnalle arkisto on kiitollinen murteiden tutkimukseen ja tallennukseen innostaneesta opetuksesta. Helsingin yliopistoon tulee maakunnista nykyään yhä vähemmän uusia suomen kielen opiskelijoita, ja pääkaupunkiseudun synnynnäisistä vain harva tuntee vetoa kansankieleen.

Muoto-opin arkiston kokoelmat sijoitettiin aluksi suomen kielen laitoksen amanuenssin huoneeseen, eikä arkiston assistenteillakaan ollut muuta työtilaa kuin yhteinen työpöytä huoneen oven suussa. V. 1973 vapautui viereinen huone vanhan kirjasuomen sanakirjan toimituksen siirryttyä muualle, ja arkisto assistenteineen muutti siihen. Nykyiseen huoneeseen arkisto pääsi v. 1976, kun tutkimusarkisto Suomen suku ja yliopiston suomalais-ugrilainen laitos muuttivat kerrosta ylemmäksi. Arkiston väljissä tiloissa ja suuren pöydän ääressä on kokoelmien käyttäjille ihanteellinen ja inspiroiva työympäristö. Käyttäjää onkin riittänyt. Jonkinlaisen kuvan arkiston arkipäivästä antaa käyntipäiväkirja, johon alkuaikoina kertyi merkintöjä vuosittain satakunta; viime vuosina kävijämäärä ei ole juuri jäänyt alle 300:n, ja joskus se on ylittänyt jopa 400, joukossa myös ulkomaalaisia sekä idästä että lännestä.

Miten kentältä kerätään

Liikkeelle lähdetessä ei ollut sellaisia suoranaisia esikuvia tai malleja, joiden varaan muoto-opin tallennuksen ja arkistoinnin systematiikka olisi voinut rakentaa. Järjestelmä oli luotava alusta alkaen verraten lyhyenä aikana ennen varsinaisen tutkimussopimuskauden alkamista, kevättalvella ja keväällä 1967. Käytännössä tämä merkitsi kansankielen muoto-opillisten ilmiöiden inventointia ja systemointia. Työn tuloksena ilmestyi alkukesästä 1967 Terho Itkosen laatima 114-sivuinen moniste »Kansankielen muoto-opin keruuhjelma». V. 1968 sen täydennykseksi valmistui 34-sivuinen lisävihko, johon oli poimittu sekä arkistoon tulleiden kokoelmien että kirjallisuus- ym. lähteiden avulla alkuperäisessä ohjelmassa huomiotta jääneitä muoto-opin ilmiöitä. Monisteiden pohjalta laadittiin, niitä edelleen täydentäen ja muokaten, 167-sivuinen »Muoto-opin keruuoapas», joka ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 59. »tietolippaana» keväällä 1969. Terho Itkosen apuna sitä laadittaessa olivat olleet Heikki Leskinen, Heikki Paunonen ja Tapani Lehtinen. Vielä tätä painettuakin opasta on ollut tarpeen täydentää kahdella lisävihkolla (1976, 1978), joita laatimassa ovat Terho Itkosen apuna olleet Heikki Paunonen, Kaisu Juusela, Raija Lehtinen ja Kerttu Mulari. Oppaas-

ta otettiin v. 1984 toinen painos.

Heti alkuun oli ratkaistava myös kysymys siitä, miten kentältä kerättävä primaariaineisto arkistoidaan. Sanasto- ja nimistöaineuksen keruusta tuttu A 6-kokoinen arkistolippu todettiin kätevimmäksi. Itse kenttäkeruu ja materiaalin koodittaminen lippuihin osoittautui nimittäin niin työlääksi ja aikaa vieväksi, että aineiston mahdollinen siirto tietokoneeseen jätettiin pois laskuista.

Keruuopas jakautuu viiteen pääjaksoon. Ensimmäisessä käydään läpi esimerkki- ja tyyppisanoin valaistuna suomen kielen taivutus- ja sananmuodostustyytit (vartalotyytit), toisessa vartalonsisäisten äännevaihtelujen kannalta tärkeimmät tapausryhmät, kolmannessa ja neljännessä nominien ja verbien taivutusmuodot ja viidennessä partikkelit pesyeittäin ja johtimittain. Koska keruuopas palvelee paitsi kenttätutkijain apuneuvona myös arkiston systeeminmukaisena hakemistona, tiedustellaan osin samaakin materiaalia oppaan eri kohdissa. Vaikka siten esim. I luvussa käsitellään vartalotyypeittäin jäsenettyjen nominien ja verbien ns. teemamuotoja, näitä muotoja tiedustellaan muiden ohella myös III ja IV luvussa, jossa jäsenitys on muotokategoriain mukainen. Systeemin osittaisen ristikkäisyyden avulla on pyritty helpottamaan aineistoa käyttävien tutkijain työtä. Samalla on saatu luontevasti tilaa spontaanista puheesta muistiin merkityille, muotojen kontekstia ja käyttöä valaiseville lause-esimerkeille.

Nominien ja verbien taivutustyyppien luonteenomaisuuksista on I luvussa pyritty saamaan olennaisin talteen teemoina, joihin kuuluu nomineissa kahdeksan ja verbeissä kymmenen keskeistä taivutusmuotoa.

Toisen luvun vartalonsisäisillä äännevaihteluilla tarkoitetaan sellaisia morfofonologisia ilmiöitä kuin murteiden erityyppisiä geminoitumisia, astevaihtelutapauksia, eräitä $j \sim \emptyset$ ja $v \sim \emptyset$ -tapauksia, lounaismurteiden diftonginreduktiota ja murteiden loppu- ja sisäheittotapauksia. Kolmannessa luvussa käydään läpi nominien ja verbien kaikki taivutusmuodot muotoryhmittäin (alajako usein vartalotyypeittäin); näissä luvuissa käsitellään myös mm. omistusliitteinen taivutus, komparaatio ja itämurteille ominainen verbien refleksiivitaivutus. Viidenteen lukuun sisältyvät sekä post- ja prepositiot että konjunktiot ja liitepartikkelit.

Keruuoppaan laajahkossa johdannossa annetaan kenttätutkijoille ohjeita haastateltavien valinnasta, haastattelumenetelmistä, murteen tarkekirjoituksesta ja arkistolippujen täyttämisestä. Aineiston jäsentelyä ja puhtaaksikirjoitusta havainnollistavat oppaan loppuun liitetyt lipuntäyttömallit. Kysymykset on varustettu signuminumeroilla 1–897, ja karttunut materiaali järjestetään niiden mukaan lippuihin.

Kenttätutkijat perehdytetään muoto-opin keruuseen vuosittaisessa koulutuksessa. Erityisen innostavan opastuksen kansankielen muoto-oppiin saivat ne ensimmäisten vuosien kerääjät ja arkiston tulevat työntekijät, joilla oli lisäksi tilaisuus seurata professori Terho Itkosen taivutus- ja johto-opin luentoja kuusikymmenluvun jälkipuoliskolla. Parhaina aikoina noilla luennoilla istui liki sata kuulijaa. Ne tarjosivat rautaisannoksen suomen kielen tutkimusperinteeseen ankkuroituvaa murteiden muoto-oppia, kuitenkin sillä tavalla moderneihin morfologian ja fonologian kuvaus- ja selittämistapoihin kytkettynä, että ne raskaudesta huolimatta pitivät yllä kiintoa loppuun saakka. Luentojen avulla myös kentälle lähtevä pystyi paremmin näkemään, miten ainakin alkuun loputtomilta tuntuvat detaljit liittyvät laajempiin kokonaisuuksiin. Monen opiskelijan tuleva tutkimusaihekin sai luentojen pohjalta alkunsa.

Pitäjänkokoelman laajuudeksi on vakiintunut 2 500–3 000 arkistolippua. Alkuvuosina kokoelmat olivat jonkin verran niukempia, n. 2 000-lippuisia. Kokoelmien laajeneminen johtuu enimmäkseen siitä, että luontevien lauseyhteyksien osuutta on pyritty lisäämään, jotta kokoelmat entistä paremmin palvelisivat erityyppisissä tutkimustehtävissä (ks. jäljempänä s. 298–301). Yhden pitäjänkokoelman laatimiseen on kenttätutkijalta kulunut aikaa 4–6 kuukautta.

Keruuoppaan lisävihkoissa pyrittiin uusille kenttätutkijoille jakamaan vuosien varrella kertynyttä keruukokemusta. 1. lisävihkossa oli vielä tarpeen selventää tarkekirjoituksessa ja lippujen rakentelussa ilmenneitä vaikeuksia. Myös lipuissa esitettävän aineiston, lähinnä esimerkkilauseiden määrästä olivat kerääjät epävarmoja. Jo 1. lisävihkossa mutta vielä tähdenteisemmin 2. lisävihkossa haluttiin kerääjiä muistuttaa siitä, että muoto-opin arkistosta haetaan aineksia hyvin erityyppisiä tutkimusaiheita varten. Tämä loi uusia tehtäviä myös kerääjille. Puhtaasti morfologisen puolen selvittäminen monista kysyttävistä kielenilmiöistä käy nopeasti, ja murteen kannan esittämiseen saattaa riittää pari arkistolipullista. Jos sen sijaan halutaan palvella myös niitä syntaksin, semantiikan ja pragmatiikan tutkijoita, jotka muoto-opin kokoelmia käyttävät, on kirjattava lisäksi muotojen moninaiset käyt-

---

Muoto-opin arkistolipun vasemmassa yläkulmassa on keruuoppaan signumiin viit- taava numero; oikean kulman numerolla on merkitty lippujen järjestys signumin sisällä. Esimerkkilipuista ovat seuraavalle aukeamalle (s. 298–299) jäljennetyt tyyppi-isiä teemalippuja, jollaisia tehdään nominien ja verbien eri vartalotyypeistä. Nomi- nien ja verbien taivutusmuodoista ja partikkeleista kertyy taas sellaisia lause-esimer- kein höystettyjä lippuja kuin sitä seuraavan aukeaman (s. 300–301) näytteet. Syn- taksin ja pragmatiikan tutkijoiden kannalta juuri ne ovat ehkä antoisimpia, vaikka yhtä ja toista kiintoisaa kätkeytyy myös alkupuolen signumeihin.

4

7.

"ei se sittem mittä j jos
se [omena] küpsä oli." [H.H.]

"küpsäp perunakkii oli
vähäh hüviä süärä ihav vaikka
semmosennä." [O.H.]

"sittek kus se [makkara]
oli küpsä." [L.V.]

"sittes süätiv vāj kus
se [talkkuna] kistä oli." [A.Y-S.]

"küstem perunaim pälelep
pantīn sittes se taikina." [L.V.]

"se küpsien tīlejuh
heitteleminen oli joskus kov-
vā tüätä." [O.H.]

KIIKKA
päivi Ihalainen
1976

24

2.

1) asti ~ astit [kys.]: 2)
asti(n) : 3) astita ~ astitta :
4) astise : 5) asteihe(n) [kys.] 6)
asteita ~ asti(j)oita [harv.]:
7) asteissa : 8) asteihe(n) [kys.]

"sihe kaikkī astikappaleit
kannetti [leikkiin]." [BL]

"se otetti ja pantī ves,
asti tämmöne -- se kanakas sihe."
[BL]

"se [taikina] sinä nous,
tuota ihan, sen asti läittoiⁿ
tasalle." [HH]

Jatkuu

SORTAVALA 1982
Heiko Pyykkönen
SKNA (1961-70)+omj ain.

75

1.

1) askela : 2) askela(n) :
(adess.) askelal : (m.nom.) aske-
la(t) : (m.adess.) askelil

"jokā askelast [nim. joka as-
kelella] tuli se heitto [jyviä kyl-
vettäessä]."

"käärme tul meijjā askelal
[portaille], trapū ette."

"uhdin solaan nousevissa ti-
kapuissa olj laakkuse reisiipūt,
tūna ja varti [paksuiset] askelat."

"se [lapsi] ol istunu Drapū as-
kelil --"

SAUVO
Malla Vehmaskoski
1970-72

100

2.

"se päivä käu luhhüks lei-
katessa [viljaa]." [MS]

1) pehmit : 2) pehmi(n) :
3) pehmittä : 4) pehmise(n)

"ja se ol nī pehmit se jüvä
nī että kepkä jalassa ei sanut
olla rihellä." [BL]

"se om pehmit ja kupsakka
tūnu pōuhī." [AM]

"sillei tullō pehmit." [AM]
"ne ol nīn pehmit nīj ja
hüvät jotta [naurishaudikkaat]."
[BL]

SORTAVALA 1982 Jatkuu
Helka Pyykkönen
SKNA (1961-70)+omj ain.

100 5.

1) kät^hküt : 2) kät^hküät :
 3) kät^hküt^{tä} : 4) kät^hkühän :
 [yks. iness] kät^hkü^{sä} :
 6) kät^hküitä ~ kät^hküviä

"päs se sinne" kät^hkühän" LP
 "ei meill^o kät^hküt^{tä} ollenk^ä" LP
 "päs se laps kät^hkühän" FH
 "kät^hkühäs, niñko nüt ov vaunuise
 samati" FH

"kät^hküitä ja mitä oli milläki
 [morsiusparin vastaanottajilla]
 jota vissi rēhatat tiev varthen"
 IT
 "oli semmosia kät^hküviä, las-
 tenkät^hküt" LP

VETELI Jatkuu
 Lea Laitinen
 1975-78

100 6.

1) lühüt ~ lühüvä : 2) lühüvät :
 3) lühüt^{tä} ~ lühüvä : 4) lühüvhän :
 5) lühüväin : 6) lühüviä (~ lühüitä) :
 7) lühüvisä : 8) lühüvhig

"jos oli li^kkaki lühüt siñen
 asⁱñen" FH
 "se on niⁱ lühüvä ihmineñ" FH
 "otiñ semmosel laurampalasen,
 semmosel lühüvän" IT
 "ko niñ lühüvät kēpit oli" IT
 "ni^{tä} sanothiñ lühüviki parsiksi
 ko oli kiukas" EP
 "se oli minusta niñ häppöäen
 että se tuli niñ lühüvä" FH

VETELI Jatkuu
 Lea Laitinen
 1975-78

110 19.

Johdin -i

"miñkäsäläine ulosant sillä o."
 "ehä kⁱkⁱla ole tñtäläine
 ulosanti."
 "se käepala o sellasta että
 sama ku k^aula^anti."
 "em minä muistant ni seuras
 sitä huasti^a."
 "tullöks se [kirosana] joka
 huasti piäle."
 "semmosta [lääkettä] mistä
 rüvam mäitti män."
 "mävät vissi verkonnostⁱ."

Jatkuu
 HJRVENSALMI
 Aija Mielikäinen
 1969 - 70

305 17

Heikkoasteisuus
 konditionaalissa:

"k^ul mar mä ni^t [van-
 hoista raumalaisista asioista]
 tiädäisi." [E.R.]

" - - sanossa et jos mä
 niñkom pidäissi sit loppuruko-
 uksek ko - -." [nauh; M.A.]

"jos me juadais kaikin
 kaffet." [I.L.]

Jatkuu
 RAUMAN kaup. jamik.
 Kirsti Tuominen
 1973-74

700

23.

Liittomuotojen konstituenttien käänteistä järjestystä; osassa tapauksista kyse Eeva Lindénin mainitsemasta "akt. II partisiipin ja olle-verbin sulautumisesta yhdeksi muodoksi" (ks. KHMÄH II: 52 - 53).

"em miikkä uskonnois ['en olisi uskonut' että elän näin vanhaksi]." H.F.

"se tahtonnois sitte, helsingki." H.F.

Jatkuu

ASKOLA
Vesa Koivisto
1985-86

700

24.

"kül mit senttã aina, ..huomannolenki [kun on tullut vieraita] mu - -." H.F.

"koko talvehhã mit polt-tanno^{lev} [uuniani] vaik se oli aika huonos kunnos." H.F.

"eihã ne [juhlaruoat kauan] tãs püsünnõis, hüvãnãkã." H.F.

"ja se tahtonnois 'tuh helsingki' sano." H.F.

"kül mit sīt lasen [mäkeã alas] ja laskennolen." H.F.

Jatkuu

ASKOLA
Vesa Koivisto
1985-86

740

19.

[1. inf. lativi voi korvata nesessiivirakenteen:]

"nin sittä sitte kulukia ja ollat tuola kokkolasa kort-
teria" LT

"nitã rautakankein kanssa käürã hakemasa" NK

"ei muta ko välhin käürã ovesta sülükäsemäsã" IT

"sitte mennã viri^{ja} herättã-
hãm miehet" IT

"kaheksan kilometriã hih-tãs sieltã" TP

Jatkuu

VETELI
Lea Laitinen
1975-78

740

20.

"küllã mullet tuli nin suuri mũtos ko jãrãs sitte uksin" NK

[pvstyã, pããstã, joutua, joutea yms. verbit, jotka yleensä saavat 3. inf. illatiivin, esiintyvät sen sijaan usein 1. inf. lativiin kanssa. Ks. kuitenkin huomautusta: 749: 16. 1. inf. liittyy usein kieltoamuotoihin.]

"ei hãj joura leikatak
kaikille" FH

Jatkuu

VETELI
Lea Laitinen
1975-78

747

7.

"tiek kättem mahittäi' ['hyvin, kunnollisesti'] eikä miten püttoj-
jä ['miten tahansa']. " [H.H.]

"piti lähtte' ihaj jala süteh
['varta vasten'] hakeemä ['öljyä']. " [H.H.]

"[lattia] pesttjij jürtej jakš-
sain ['hyvin huolellisesti']. " [H.H.]

"tüne se ummistellö [piirakat]
täite ['taitaen, hyvin']. " [H.H.]

Jatkuu

LIPERI

Marjatta Palander

1978-79

762

3b.

"sielä ast [olivat lehmät]
missä sanoitte ajanenes sillo
sielä ehtimässä sitä toivo ri-
patti a." "

"ei sanna nüt sitä koulu, a
jatkanne."

"neljäkumentäkolm kilovaks
se sano sem [sian] päinanne."

"ol' sanna itkennē, muije it-
kennē öikē [tuttavan kuolemaa]. "

"sano äitäsäk kanssa kulken-
nēsak kylässä."

"elsaha tuon nüt santti
mikkeliissä viimeks kuolle."

"anja sit sormijjä sano sil-
lel [ulkomaalaiselle] lukennesa."

HIRVENSALMI^{Jatkuu}

Aiia Mielikäinen

1969 - 70

830

14

"mä kiltistän avain
akkunaj ja loiskain ulos." [E.P.]

"miek [ikkunat] kil-
tä män mukkelastan kun
aurinkon kajo mene sinne
akkunois." [I.Ka.]

[Poika rupesi soit-
tamaan valmia] "män eh-
jästäs et." [V.S.]

[Diakoninsa alkoi]
- eri ehjästäs" [huutaa ja

Vihti

Matti Vilppula

1960-71

871

14.

"paremma se nauris siel
suol kasvo ku, palos [=kaskes-
sa]. " [IP]

"ja, ottiha ne üökski
sillo, paremma mut ei ne nüt
ottais tuntematonta üöks mi-
hikää." [IP]

"mää en oscaas sitä selit-
teäs sem paremmast." [IM]

"söättäis käüvä ens kerra
huonommast." [IM]

"ja kulü [ompelukone] tie-
tüst kuivana [= öljyttömänä] pa-
hemma." [AT]

SAVITAIPALE

Kylli & i Torkkell

1977-81

töyhteudet ja valaistava niitä runsaalla spontaanin puheen esimerkistöillä. Näin aineistoa saattaa kertyä yhteen signumiin useita kymmeniä arkistolippuja. Keruupoppaan dispositio antaisi kyllä myöten monien muultakin kuin muoto-opilliselta kannalta kiintoisien kielenilmiöiden tarkasteluun. Valitettavasti ovat taloudelliset esteet olleet tämänsuuntaisen laajentamisen tiellä; tutkimuskeskuksen vahvistama pitäjänkokoelman lippuluku ei juuri riitä muun kuin muoto-opin monipuoliseen esitykseen.

Kenttätutkimuksen käytännöstä antaa pätevän ja näihin saakka hyväksi koetun neuvon jo ensimmäisen ohjemonisteen alkulause:

Ohjelmaa ei ole kaikilta osin tarkoitettu sitovaksi kyselykaavaksi, joka käytäisiin kielenoppaan kanssa numero numerolta läpi; luotettavin muoto-opillisten aineiden keruutapa näyttää olevan se, että avoimin korvin kuunnellaan spontaania puhetta, koetetaan tavoittaa siitä niin paljon erilaista ainesta kuin mahdollista ja vasta sen jälkeen pyritään täyttämään aineistoon jääneet aukot kyselymenetelmän avulla — hädän tullen provosoimallakin. Nyt valmistuneen ohjelman avulla voi kerääjä helposti tarkistaa, mitä olennaista pelkällä kuuntelumenetelmällä on jäänyt saavuttamatta, ja sen mukaisesti suunnata täydennyskysymyksensä.

Keruun ensisijaisena lähteenä on siis yleensä ollut keruupaikkakunnalta huolellisesti valittujen kielenoppaiden spontaani puhe, josta muistiinpanot on tehty suoraan haastateltaessa. Nauhoitustakin monet kerääjät ovat käyttäneet, mutta muoto-opin tallennuksessa sen hyöty on rajallinen. Kokoelman runsauden takaa juuri se, että kenttätutkijat merkitsevät enemmän osan aineistostaan suoraan puheesta muistiin. Ilman kuukausien mittaisia kenttätöitä ei päästä niin pitkälle, että pientaajuisimmatkin ilmiöt saadaan selvitettyksi. Näin pitkänä aikana kertyvän nauha-aineiston seulontaan olisi kulu- nut moninkertainen määrä työntunteja. Kenttätöiden alkuvaiheissa ilmenevien vaikeaselkoisten äänneilmiöiden selvittelyssä nauhuri on kyllä hyödyllinen apuväline, ja tarpeen se on myös tallennettaessa sellaisia muoto-opin seikkoja, joissa lauseyhteyttä on oltava pitemmästi kuin 5–6 sanan verran. Tätä pitempää jaksoa ei juuri täysin luotettavasti pysty saamaan muistiin yhdellä kuulemalla.

Muoto-oppia keräävän haastattelut poikkeavat jossain määrin muista murrehaastatteluista. »Ne ovat vapaamuotoisempia kulultaan mutta tarkempia tavoitteiltaan», niin kuin eräs kerääjä kokemuksiaan muoto-opin keruusta luonnehti. Aiheesta kuin aiheesta liikkuva keskustelu kelpaa kyllä aineslähteeksi, mutta pelkkä jutustelu ei riitä kunnollisen kokoelman aikaansaamiseen. Keskustelua on välillä ohjailtava siten, että esimerkiksi tietystä tarkkailtavasta sanasta kertyy sellaisia sijamuotoja, joita teemaan tar-

vitaan. Joskus on murteenpuhujan huomio suunnattava itse kieleen tätäkin selvemmin. Muoto-opin kerääjä tarvitseekin oppaikseen monentyypisiä murteen taitajia, sekä vanhaa kansankulttuurista monipuolisesti tuntevia sujuvia kertojia että muutamia sellaisia, jotka ainakin jossain määrin pystyvät irtautumaan kyseltävistä asioista. Ei ole kuitenkaan helppo pitää yllä haastateltavan kiintoa vielä sittenkin, kun liikutaan hänen kannaltaan ehkä hyvinkin abstrakteilta ja joutavilta tuntuissa ilmiöissä, ja tuskastuttavilta nämä kyselyt ovat tainneet joskus tuntua tutkijoiستakin. Näin kirjoittaa keruukertomuksessaan eteläpohjalaismurteiden ahkera tallentaja:

Kovin kiintoisaa on ollut kuunnella ikäihmisiä ja kirjata heidän puheitaan lippusille. Vähemmän kiintoisaa on ollut puhtaaksikirjoittaminen. Varsin monasti on saanut huomata puutteita ja täytyntä yrittää paikata aukkoja uusiutuvien keskustelujen aikana jopa niin, että on saanut pelätä oppaiden kyllästyvän jatkuvaan uteluun.

Kyselyyn liittyvien riskien vuoksi on kyselytekniikkaan kiinnitetty kenttätutkijoiden koulutuksessa erityistä huomiota, ja yhä enemmän on viime vuosina tähdennetty spontaanin puheen ensisijaisuutta kokoelman lähteenä. Provosoimalla saadut tiedot osoitetaan kokoelmissa tutkijoiden varoittamiseksi erikoismerkinnöin.

Puhtaaksikirjoituksen työläys on usein hidastanut kokoelmien valmistamista. Muoto-opin lippujen laadinta ei ole mekaanista kirjausta missään vaiheessa; se on jo tutkimusta: epäolennaisen karsimista ja mukaan otettavan tiukkaa jäsenystä. Tässä lienee piillyt myös muoto-opin keruun viehätys. Kun kenttätutkija saa muistiinpanoistaan rakennetuksi vaikkapa vartalotyypeittäin, persoonittain ja käyttöyhteyksien mukaan jäsennellyn lipuston tutkittavan murteen konditionaalista tai omistusliitejärjestelmästä, hän tuntee jo saaneensa työstään palkinnon. Työn viehätykseen perustuneekin se, että muoto-opin keruuseen on edelleen saatu pystyviä työntekijöitä, vaikka apurahat eivät useinkaan korvaa sitä ajanhukkaa ja suoranaisia menoja, joi- ta keruusta koituu. Syksyllä 1982 järjestetyssä kyselyssä ilmeni, että lähes kaikki kerääjät olivat laskeneet käyttäneensä apurahavelvoitteen täyttöön vähintään puolitoistakertaisesti sen ajan, jota varten apuraha on tarkoitettu. Vastausten joukossa oli kuitenkin yksi, jonka lähettäjän toimeentulo ei ilmeisestikään riippunut apurahoista. Hän kirjoitti: »Muoto-opin keruutyö oli niin antoisaa, että keruuvuosina en koskaan laskenut työn aiheuttamia kustannuksia enkä työhön käyttämäni tuntimäärää.»

Vaikeudet tuntuvat työn ollessa kesken monesti ylittämättömiltä, ja arkiston assistenteiltakin kuluu joskus enemmän aikaa kerääjien rohkaisuun ja

itsetunnon ylläpitoon kuin varsinaiseen ohjaukseen. Keruukertomuksesta saamme ehkä lukea:

Tokko kukaan on tyytyväinen tuloksiin. Oman vajavaisuutensa huomaa helposti – niin tässäkin. Täydellistä kokoelmaa ei voi syntyä – kenties jonkin verran käyttökelpoinen.

Parhaaseen tulokseen ovat tietysti yltäneet sellaiset kenttätutkijat, joilla on ollut omia tutkimushankkeita vireillä keruuaineiston pohjalta. On silti muitakin, jotka kokoelman valmiiksi saatuaan ovat aloittaneet keruun uudessa pitäjässä, ja jopa sellaisia, jotka ovat laatineet kolme tai useampia kokoelmia. Yhden kokoelman laatineiden työtä väheksymättä haluaisin antaa erityistunnuksen näille arkistomme suurkerääjille.

Vähintään kaksi täydellistä pitäjänkokoelmaa tai yhden täydellisen kokoelman ja lisäksi olennaisia lisää useihin kokoelmiin ovat luovuttaneet seuraavat muoto-opin tallentajat: Päivi Ihalainen (Kiikka; lisäksi osia Hongonjoen ja Sääksmäen kokoelmiin), Raimo Jussila (Himanka, Kalajoki), Pirkko Kallio (Kangasala, Teisko), Marja Kalske (Rymättylä, Taivassalo; lisäksi osia Kaarinan ja Pornaisten kokoelmiin), Raija Kouri (Loimaa, Pöytyä, Ypäjä; tekeillä Laitila), Lea Laitinen (Veteli; lisäksi osia Juuan, Kaustisen ja Perhon kokoelmiin), Aila Mielikäinen (Hirvensalmi, Mikkelin pit., Ristiina), Raija Miikkulainen (Merikarvia, Pori, Vehmersalmi), Kerttu Mulari (Nurmes, Sonkajärvi; lisäksi osia Asikkalan, Jalasjärven ja Juuan kokoelmiin), Katrimaija Mäki vuoti (Oulujoki, Simo; lisäksi osia Kesälahden ja Ylitornion kokoelmiin), Esko Rautakorpi (Karttula, Lapinlahti, Uurainen), Marja Seilonen (Karstula, Pieksämäki; lisäksi osia Leppävirran ja Pudasjärven kokoelmiin), Paavo Suihkonen (Halsua, Kälviä, Reisjärvi), Pentti Suihkonen (Laukaa, Mäntyharju), Eino Sydänoja (Kurikka, Laihia), Marjatta Vasara (Kitee, Sääminki), Matti Vilppula (Hausjärvi, Vihti) ja Anja Vähäaho (Haapavesi, Kärämäki, Nivala, Ol. Pyhäjärvi).

Arkistoaaineiston hankinnan pääpaino on tähän saakka ollut kenttäreuussa: se on katsottu kiireellisimmäksi. Vaikka tutkimussuunnitelmassa v. 1967 arveltiin, että »mahdollisuudet luotettavan aineiston tallentamiseen ehtivät puolestoista vuosikymmenessä heiketä aivan ratkaisevasti», on aitoa ja vanhakantaista murteiden muoto-oppia onnistuttu tallentamaan näihin päiviin saakka. Kenttätutkijoiksi on vain ollut pakko löytää vielä kouliintuneempaa väkeä kuin seitsenkymmenluvulla, ja keskeytykset ovat olleet tavallisempia kuin keruun alkuvuosina. Kielenoppaiden löytäminen ei ole hyvällekään murteentuntijalle nykyään helppoa, mutta keruun tulokset ovat koko ajan tuottaneet pikemmin iloisia kuin ikäviä yllätyksiä. Erot pitäjien välillä

ovat jatkuvasti kasvaneet sitten keruun alkamisen: kenties vielä vaikeampaa kuin tuolloin on nykyään löytää murteentaitajia eteläsuomalaisista rintapitäjistä; jossakin Pohjois- tai Itä-Suomen pitäjässä taas melkein kuka tahansa paikkakuntalainen saattaisi edelleen kelvata kielenoppaaksi. Poikkeuksia on sentään etelässäkin; siitä on ilahduttava osoitus äskettäin aloitettu keskiuusmaalaisen Askolan murteen keruu.

Aineistonhankintakeinot täydentävät toisiaan

Paitsi kenttäkeruuta on arkistossa kokeiltu muitakin aineistonhankintatapoja. V. 1972 lähetettiin Sanakirjasäätiön vapaaehtoisille vastaajille kysymyssarja, jonka pääaiheena oli adjektiivien komparointi. Kysely tuotti 6 300 arkistolippua suurimmalta osalta luotettavaa ja käyttökelpoista aineistoa. Sanakirjasäätiön vastaajaverkkoa käytti myös Heikki Paunonen täydentäessään monikon genetiiviä koskevan väitöskirjansa aineistoa v. 1973. Muotoja lauseopillisiakin tiedusteluja sisältyi vielä samalle, silloin vielä runsaslukuiselle vastaajistolle v. 1975 lähetettyyn vihkoseen, jonka päätarkoituksena oli sanastoainesten hankinta eräisiin Euroopan kielikartaston kysymyksiin. Vihkonen tuotti huomattavan runsaat tulokset.

Kokoelman tekoa yksityisten tutkijain muuta tarkoitusta varten keräämästä aineistosta on sitäkin kokeiltu. Alpo Räisäsen laajoista Suomussalmen muistiinpanoista on laadittu muoto-opillinen kokoelma. Siitä tuli varsin laadukas, mutta tuntityönä teettäen se tuli jonkin verran kalliimmaksi kuin tavallinen alusta saakka kentältä kerättävä kokoelma. Tämän ei tarvitse tietenkään osoittaa muuta kuin taas kerran sitä, että urakkatyönä tehtävät kokoelmat vaativat apurahan saajilta enemmän työtunteja kuin normaalin virka-ajan.

Lähes yksinomaan 1960-luvulta peräisin oleviin nauhoitteisiin perustuu Sortavalan pitäjän muoto-opillinen kokoelma. Se osoittaa, että jokseenkin aukoton, runsasaineksinen muoto-opin kokoelma voidaan laatia myös kirjoituspöydän ääressä, jos käsillä on riittävästi kunnollisia nauhoitteita. Tässä tapauksessa nauha-aines on ollut poikkeuksellisen runsasta ja monipuolista.

Kokoelmat karttuvat – mihin on päästy?

Tutkimussopimuskautea keruukuukausia oli vuodessa keskimäärin hiukan vajaat 50, mikä merkitsi toistakymmenen kokoelman valmistumista vuosittain.

Assistenttitoverien Pirjo Mikkosen ja Urpo Nikanteen neuvotteluhetki muoto-opin arkistossa. Taustalla näkyy arkiston kartuntakartta. Kuv. Hannu Oittinen.

tain. Sen jälkeen keruuvauhti hidastui jo puheena olleista syistä niin, että kokoelmien kartunta ei kuntien avustuksista huolimatta ole ollut keskimäärin puoltakaan alkuperäisessä suunnitelmassa esitetystä. Vuosina 1972–76 aineistoa kertyi keskimäärin 17 000 lippua vuodessa eli noin kuuden valmiin kokoelman verran. Viimeisenä kymmenvuotiskautena kartunta on ollut enää noin 12 000 lippua vuodessa, vajaan viiden keskikokoisen kokoelman verran; mukaan on silti laskettu kaikki eri lähteistä rahoitetut keruut.

Vuoden 1986 lopussa oli valmiita pitäjänkokoelmia 107 (tutkimuskeskuksen ohjelmaan kuuluvia näistä 97), keskeneräisiä 34 (23 näistä ohjelmassa). Arkistossa on lisäksi 69 opiskelijoiden harjoitustöinään laatimaa pienoiskoelmaa 52:sta eri pitäjänmurteesta sekä 18 muuta erityiskysymyksiä valaisevaa pienoiskoelmaa enimmäkseen Etelä-Pohjanmaalta. Tutkimuskeskuksen ohjelmaan kuuluvista pitäjistä kolmessa keruuta ei ole vielä aloitettu, ja johtokunnan vahvistamaa toista keruuvaihetta, kokoelmien laadintaa arkistolähteiden pohjalta, ei ole päästy edes kokeilemaan. Tämän kokonaisuuteen katsoen tarpeellisen vaiheen valmistelu alkaa olla lähiaikojen kiireellisimpiä tehtäviä.

Lippuja muoto-opin arkistossa on nykyään n. 360 000.

Jo tutkimussopimustarjouksessa v. 1967 esitettiin myös suunnitelma muo-

to-opillisten kokoelmien lopullisesta järjestämisestä. Alkuperäiset liput oli tarkoitus säilyttää pitäjittäin, mutta rinnalle suunniteltiin systeeminmukaista kopioliipustoa, jossa aineisto olisi keruupoppaan signumien mukaisessa järjestyksessä. Rinnakkaiskokoelman kopiointi aloitettiin jo seitsenkymmenluvun alussa mutta keskeytyi sitten varojen puutteessa yli vuosikymmeneksi. Vuonna 1982 saatiin kopiointihankkeeseen kuitenkin mukaan muut Castrenianumin laitokset: itämerensuomalaisten kielten laitos ja suomalais-ugrilainen laitos. Niiden sekä yliopistojen konsistorin erikseen myöntämän avustuksen turvin on nyt pääosa valmiista kokoelmista saatu kopioiduksi ja liput odottavat vain järjestämistä. Monen tutkijan kannalta tällainen yhdyskokoelma on pitäjittäistä lipustoa kätevämpi: koko kielialueen materiaali tutkittavasta ilmiöstä on hänen edessään, kunhan vetää yhden laatikon hyllystä. Alkuperäisten lippujen säilyttäminen omina kokonaisuuksinaan on varmasti ollut hyvä ratkaisu; on paljon sellaisia tutkimusongelmia, joita ratkoessa joudutaan selvittämään tiettyjen pitäjänmurteiden kanta. Jo pieteettisistä on aihetta säilyttää kunkin kenttätutkijan alkuperäiskokoelma erillään.

Odotuksenmukaista oli, että muidenkin yliopistojen suomen kielen laitokset kiinnostuivat ajan mittaan muoto-opin kokoelmien saamisesta käyttöönsä. Kiinnostus alkoi kuusikymmenluvun lopulla Jyväskylässä, ja pian tuli mukaan myös Joensuu. Vuodesta 1971 lähtien on kaikki valmistuneet kokoelmat kopioitu näihin yliopistoihin. V. 1982 kopioita ryhtyi tilaamaan myös Tampereen yliopisto ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Nyt oli Helsingin yliopistonkin pantava toimeksi rinnakkaiskokoelman aikaansaamiseksi, ja kopioita tehtiin sitten parhaana aikana viiteen eri paikkaan. Tässä tiedonlevitystyössä tuli avuksi tutkimuskeskuksen maksupalvelu, jonka kautta kopiot on viime vuosina toimitettu.

Vuoden 1986 loppuun mennessä kopiointi on edennyt niin pitkälle, että arkiston kokoelmista vain keskeneräiset sekä muutama viimeksi valmistunut on kopioimatta, ja kokoelmia voivat tutkijat käyttää viidessä eri paikassa. Joensuun ja Tampereen yliopistot ovat säilyttäneet kokoelmat pitäjittäin. Jyväskylän yliopistossa liput ovat signumeittain ja kussakin signumissa vielä pitäjittäin aakkostettuina. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on järjestänyt liput signumeittain, ja kussakin signumissa liput noudattavat murreosanakirjan keruupiirijärjestystä.

Myös maamme rajojen ulkopuolelle muoto-opin kokoelmia on toimitettu kopioina. Uumajan ja Tromssan yliopistot ja Alattion korkeakoulu ovat tilanneet kopioita lähinnä Länsipohjan ja Ruijan sekä Suomen pohjoisimpien pitäjien kokoelmista.

Kerättävien pitäjien valinnassa ei alun alkaen pidetty ensisijaisina niitä pitäjää tai murrealueita, joista oli olemassa Sanakirjasäätiön keräyttämät suursanastot tai joista oli laadittu tai laadittavana nykyaikaiset äännehistorialliset monografiat. Siitä johtuvat eräät keruupitäjien kartassa vieläkin selvästi näkyvät tyhjiöt. On kuitenkin selvää, että laajakaan muuta tarkoitusta varten kerätty aines ei täysin korvaa järjestettyä muoto-opin kokoelmaa, ja juuri etsimisen vaivaa morfologian tutkijoilta haluttiin arkiston perustamisella vähentää. Arkiston edustavuus kärsii myös siitä, että täydellisten pitäjänkokoelmien määrä on jäämässä alle alkuperäisessä suunnitelmassa kaavaillon. Jo pitkään on arkistossa suunniteltu sellaisia erityiskeruita, joiden avulla hankittaisiin vertailevan dialektologian kannalta tarpeellisimmaksi arvioitu aines myös sellaisilta alueilta, joista täydellistä kokoelmaa ei voida keräyttää. Tänä vuonna tällaisia keruita on päästy kokeilemaan tutkimuskeskuksen varoin Turun läänin Lapissa ja Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön tuella eräissä Pohjois-Karjalan pitäjissä.

Edellä jo ilmeni, että täydellisiin pitäjänkokoelmiin tähtäävän kenttäkeruun lähivuosina päätyttyä ei muoto-opin arkiston kartutus ole suinkaan lopussa. Paitsi jo mainitut erityiskeruut kokoelmien edustavuutta lisäävät ratkaisevasti ne 30 arkistolähteistä poimittavaa pitäjänkokoelmaa, jotka sisältyvät tutkimuskeskuksen johtokunnan ohjelmaan. Myös muuta kuin kokoelmien laatimiseen tähtävää perustutkimusta päästään arkistossa ilmeisesti tehostamaan, kun kenttäkeruun organisointi ei enää vaadi henkilökunnan aikaa. Tarkoitus on mm. laatia karttoja erilaisista muoto-opin ilmiöistä tutkijoiden ja opiskelijoiden käyttöön. Suunnitteilla ovat olleet myös sellaiset hakemistot, joista yksityiskohtaisemmin kuin oppaan dispositiosta näkyisivät kaikki ne kielenilmiöt, joista arkistossa on tietoa löydettävissä.

Arkistoliput tutkimuksen pontimena

Suomen kielen muoto-opin tutkimus vireytyi heti ensimmäisten kokoelmien valmistuttua. Monista kerääjistä tuli myös muoto-opin tutkijoita. Vuodesta 1969 alkaen lueteltiin valtion humanistiselle toimikunnalle lähetetyissä kertomuksissa ne vuosittain valmistuneet painetut julkaisut ja opintotutkielmat, joissa arkiston materiaalia oli hyödynnetty. Jonkinlaisen kuvan tämän tutkimuksen määrästä antavat seuraavat luvut.

Tutkimussopimuskautena (vuoden 1971 loppuun mennessä) arkiston materiaalia oli käytetty 12 painetussa monografiassa tai artikkelissa (joukossa 1 väitöskirja), 6 liseniaatintyössä ja 14 pro gradu- tai laudaturtyössä. Tekeillä

oleviksi voitiin tuolloin mainita 11 väitöskirjaa (joista 9 sittemmin valmistunut), 11 lisensiaatintyötä ja 28 pro gradu- tai laudaturtyötä. Tutkimussopimuskautta seuraavat vuodet 1972–75 tuottivat arkiston kokoelmista hyötyneitä tutkimusta tasaista tahtia: vuosi 1972 tuotti 3 väitöskirjaa, 1 lisensiaatintyön, 5 pro gradua, vuosi 1973 taas 6 painettua julkaisua, joista 1 väitöskirja, ja 4 pro gradua, vuosi 1974 samoin 6 painettua julkaisua, joista 1 väitöskirja, ja lisäksi 9 pro gradu- tai laudaturtyötä; vuoden 1975 saalis oli 5 pro gradua.

Niistä vuoden 1976 jälkeen ilmestyneistä tutkimuksista, joissa arkiston materiaali on ollut lähteenä, ei ole ehditty laatia tarkkoja laskelmia; tilastointi on käynyt hankalaksi, kun kokoelmat ovat tätä nykyä jo kopioina ja ahkerassa käytössä mm. opinnäytetöiden hyväksi kolmessa muussa yliopistokaupungissa. Pelkästään viime aikoina ilmestyneet suomen kielen väitöskirjat kuitenkin osoittavat, kuinka monentyyppistä tutkimusta arkiston kokoelmat ovat hyödyttäneet. Muoto-opin arkiston kokoelmat ovat olleet joko aineslähteenä tai muuten apuna ainakin seuraavissa väitöskirjoissa: Silva Kiurun Suomen kielen kieltohakuiset verbit (1977), Ilkka Savijärven Itämerensuomalaisen kielten kieltoverbi 1 (1977), Tapani Lehtisen Itämerensuomen verbien historiallista johto-oppia (1979), Aila Mielikäisen Etelä-Savon murteiden äännehistoria I (1981), Matti Punttilan Nominien superlatiivisuuden ilmaiseminen (1985), Osmo Nikkilän Apokope und altes Schriftfinnisch (1985), Matti Larjavaaran Itämerensuomen demonstratiivit 1: karjala, aunuus, lyydi ja vepsä (1986), Pirkko Nuolijärven Kolmannen sukupolven kieli (1986), Valma Yli-Vakkurin Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö (1986), Kari Nahkolan Yleisgemmaatio (1987) ja Marjatta Palanderin Suomen itämurteiden erikoisgemmaatio (1987). Kaikkien näiden tutkimusten valmistuminen ei ole tietenkään ratkaisevasti riippunut muoto-opin arkiston kokoelmista, mutta moniin ne ovat tuoneet merkittävän aineslisän ja ainakin ne ovat joltain osin keventäneet tutkijan työtä. Kokoelmien helppokäyttöisyyttä ovatkin tutkijat järjestään kiitelleet.

Sekä edellä luetellut että monet varhempaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että arkisto hyödyttää varsinkin sellaisissa tutkimustehtävissä, joissa tietoa kaivataan laajoja alueita, ehkä koko kielialuetta koskevista morfologisista ilmiöistä. Juuri tällaiset tutkimukset ovat osoittautuneet myös metodisesti varsin antoisiksi. Uusimmista tekee mieli mainita Marjatta Palanderin tuore väitöskirja, Tapani Lehtisen väitöskirja ja hänen useat muut viime vuosina ilmestyneet tutkielmansa sekä Alpo Räisäsän laaja artikkeli Suomen kielen *ne-* ja *ntu-*, *nty-*johtimiset translatiiviverbit (Vir. 1985). Aiempia ovat mm. v. 1974 ilmestynyt Heikki Paunosen väitöskirja Monikon genetiivin muodostus

suomen kielessä I sekä hänen muut seitsenkymmenluvulla ilmestyneet tutkimuksensa. Monien morfologisten ilmiöiden tarkistamisessa oli arkistosta apua myös Terho Itkoselle hänen laatissaan v. 1980 pidettyä Tvärminnen tieteidenvälistä symposiumia varten »Välikatsausta suomen kielen juuriin», joka Virittäjässä 1983 julkaistuna on tullut lehtemme lukijoille tutuksi. Murteidemme muoto-opin moninaiset vaihteluilmiöt sekä niiden tasoittumiseen ja uusien vaihtelujen syntymiseen tähtäävät tendenssit näkyvät tarjoavan runsain mitoin sellaista ensi käden aineistoa, jolla on merkitystä myös kielitieteen yleisen teorian kannalta. Arkiston käyttäjistön toivoisikin edelleen laajenevan ja monipuolistuvan.

Heti alkuun oli odotettavissa myös, että arkiston kokoelmista hyötyisi noihin aikoihin liikkeelle lähtenyt puhekielen murrosvaiheen sosiolingvistinen tutkimus. Suomessa sosiolingvistiikka ponnistaa suoraan dialektologiasta, ja murteiden tasoittumisen tutkimus tarvitsee onnistuakseen tarkkoja tietoja murteissa ennen tasoittumisen alkua vallinneesta tilanteesta. Jo tähänastiset selvitykset viittaavat siihen, että tärkeä osuus puhekielen murrosvaiheen tutkimuksessa on juuri sellaisilla äänne- ja muoto-opin ilmiöillä, jotka suoraan näkyvät Muoto-opin keruupoppaan dispositiosta. Sen ovat käytännössä osoittaneet mm. Pirkko Nuolijärven väitöskirja, Aila Mielikäisen tutkielma »Nykypuhesuomen taustaa» (Vir. 1982) sekä »Nyky suomalaisen puhekielen murros» -hankkeen Jyväskylän osatutkimuksen raportit.

Ilahduttavaa on ollut myös havaita, että muoto-opin arkistoon ovat yhä useammin ilmaantuneet täydentämään aineistojaan tutkijat, jotka ovat aloittaneet työnsä turkulaisen sisararkiston, lauseopin arkiston, aineistosta. Vastaavasti ovat muoto-opin kokoelmista liikkeelle lähteneet tutkijat voineet löytää täydennystä Turun tiedostoista. Tällainen vastavuoroisuus osoittaa, etteivät alun pitäen harkiten suunnitellut muoto- ja lauseopin arkistot ole tuottaneet päällekkäistä tietoa vaan kumpikin luo ja vahvistaa pohjaa sille kielentutkijalle, joka »ennakkoasenteista vapaana etsii taustaa ongelmallisille yksityiskohdille, suhteuttaa niitä yhä laajemmalti toisiin yksityiskohtiin ja siten rakentaa väljenevää tieteellisen selityksen kehikkoa», kuten Terho Itkonen ennusti näiden hankkeiden tulevaa merkitystä esimiehen avajaisanonsaan Kotikielen Seuran vuosikokouksessa 14. maaliskuuta 1967.

Kaksikymmenvuotiaiden arkistojen alkuunsaattajia on syytä onnitella.

Zwanzig Jahre morphologisches Archiv

KAISU JUUSELA

Die planmäßige Feldforschung und Archivierung der Morphologie der finnischen Dialekte begann mit der Einsicht, daß die Erforschung von Flexions- und Wortbildungslehre im Finnischen mangels eines geordneten Basismaterials lange Zeit praktisch stagnierte. Die systematische Aufzeichnung der Volkssprache betraf nur die Lexik; der Morphologe mußte sich sein Material in Sammlungen oder gedruckten Quellen suchen, die für andere Zwecke bestimmt waren. Das war eine mühsame und meist wenig ertragreiche Arbeit.

Das im Jahre 1965 veröffentlichte »Kansallisten tieteidien kehittämisohjelma 1966–1980» (Entwicklungsprogramm der nationalen Wissenschaften 1966–1980) (Suomi 112: 1, S. 12–13) enthielt bereits einen Plan zum Sammeln und Archivieren von morphologischem Material. Im Jahre 1967 konnte man mit der Verwirklichung des Planes beginnen. Auf Initiative des Vorsitzers des Humanistischen Komitees, des Kanzlers der Universität Helsinki, Paavo Ravila, führten die Staatlichen Wissenschaftlichen Komitees damals ein Forschungsauftragssystem zur Unterstützung langfristiger Gruppenprojekte ein. Unter den ersten, für eine Vierjahresperiode vergebenen Forschungsaufträgen befand sich der für eine Forschergruppe aus Helsinki, Turku und Jyväskylä (die Professoren Pertti Virtaranta, Osmo Ikola, Terho Itkonen und Heikki Leskinen); den Auftrag stellte das Staatliche Humanistische Komitee. Thema der vereinbarten Forschungsarbeit war »Sammlung und Archivierung morphologischer und syntaktischer Materials der finnischen Volkssprache«. Terho Itkonen übernahm die Leitung der morphologischen Untersuchungen; das dadurch entstandene Archiv wurde im Institut für Finnisch an der Universität Helsinki untergebracht.

Nach Beendigung des Forschungsauf-

trages waren die Sammelaktivitäten lange Zeit provisorisch organisiert: Die Gelder für die Feldforschung wurden jährlich eigens beim Staatlichen Humanistischen Komitee beantragt, und die Assistenten der Universität Helsinki betreuten das Archiv. Zu einer gründlichen Änderung der Organisation der Erforschung des Finnischen – vor allem im Hinblick auf Archiv- und Wörterbuchprojekte – führte die Gründung des Forschungszentrums für die Landessprachen Finnlands. Diese Einrichtung untersteht dem Unterrichtsministerium; sie begann ihre Tätigkeit am 1. März 1976. Ihr oblag von nun an auch die Finanzierung des Morphologischen Archivs. Im Jahre 1977 schlossen die Universität Helsinki und das Forschungszentrum einen Fünfjahresvertrag zwecks Sammlung und Archivierung morphologischer Materials; dieser Vertrag wurde zuletzt 1985 erneuert, er läuft derzeit bis Ende 1988. In dem Vertrag verpflichtete sich das Forschungszentrum zur Finanzierung der morphologischen Feldforschung gemäß dem vom Vorstand akzeptierten Sammelprogramm. Die Universität stellte dem Archiv die Räume zur Verfügung und beschäftigte drei Assistenten im Archiv, von denen einer für die Aufzeichnungen zuständig war. Nach dem zuletzt geschlossenen Vertrag arbeiten im Archiv nur noch ein Assistent und eine wissenschaftliche Hilfskraft, und das Archiv bleibt nach Ablauf des Vertrages Eigentum der Universität.

Nach dem ursprünglichen, im Forschungsauftrag verankerten Plan sollte ein leicht zugängiges und möglichst reichhaltiges Archiv geschaffen werden, das systematisiert Material über Flexion und Wortbildung des Finnischen aus möglichst vielen lokalen Mundarten enthielte, in der Praxis aus ca. 150–200 Kirchspielen. Das Material sollte zum größten Teil durch Feldforschung gewonnen werden. Wegen mangelnder

Mittel mußte man auch von der ursprünglich geplanten Mindestmenge von 150 Kirchspiel-Sammlungen abgehen. Der Vorstand des Forschungszentrums setzte als Gesamtziel des morphologischen Sammelns 120 im Terrain zu sammelnde Kirchspiel-Sammlungen zu je 2 500–3 000 Zetteln fest sowie 30 weitere Sammlungen aus Archivmaterial, die vor allem aus den Beständen der Wörterbuchstiftung (Sanakirjasäätiö) sowie aufgrund der Aufzeichnungen im Tonbandarchiv der Finnischen Sprache zu erstellen sind. Zur Zeit sind die Arbeiten so weit gediehen, daß 107 Kirchspiel-Sammlungen fertiggestellt sind, an 34 wird noch gearbeitet. — Die Zahl der Sammlungen konnte dadurch erhöht werden, daß bei den Gemeinden und den Kirchspielgesellschaften sowie einigen anderen Sozietäten Mittel beantragt wurden für die Feldforschung. — Das Archiv verfügt ferner über 69 kleine Sammlungen, die von Studenten als Übungsarbeiten erstellt wurden und 52 verschiedene Kirchspieldialekte betreffen; auch existieren einige andere kleinere Sammlungen. Die vom Vorstand vorgesehene zweite Phase der Sammelarbeit, die Ausnutzung von Archivquellen zur Erstellung von Sammlungen, hat noch nicht begonnen werden können. Archivzettel liegen im Umfang von ca. 360 000 vor.

Es gab kein Modell für die Aufzeichnung und Archivierung der Morphologie. Das System mußte neu geschaffen werden, was auf eine Inventurierung und Systematisierung der morphologischen Erscheinungen in den finnischen Dialekten hinauslief. Terho Itkonen erarbeitete zunächst ein »Kansankielen muoto-opin keruuhjelma« (Morphologisches Sammelprogramm der Volkssprache), das als Vervielfältigung (114 S.) erschien; als Ergänzung kam später noch ein Zusatzheft von 34 S. heraus. Auf der Grundlage dieser Typoskripte erschien 1969 erweitert und bearbeitet der »Muoto-opin keruupos« (Sammler-Leitfaden für Morphologie) (167 S., hrsg. von der Finnischen Literaturgesellschaft). Heikki Leskinen, Heikki Paunonen und Tapani Lehtinen waren bei den genannten Veröffentlichungen als Mitarbeiter von Ter-

ho Itkonen tätig. Der gedruckte Leitfaden wird ergänzt durch die 1976 und 1978 erschienenen Zusatzhefte, an denen außer Terho Itkonen auch Heikki Paunonen, Kaisu Juusela, Raija Lehtinen und Kerttu Mulari mitgearbeitet haben.

Der morphologische Sammler-Leitfaden enthält fünf Hauptkapitel. Im ersten werden, veranschaulicht an Beispiel- und Typenwörtern, die Flexions- und Wortbildungstypen (Stammtypen) der finnischen Sprache dargestellt, im zweiten die für die Lautwechsel im Stammesinnern wichtigsten Gruppen, im dritten und vierten die Flexionsformen der Nomina resp. Verba und im fünften die Partikeln nach Wortsippen und Ableitungssuffixen. Der Leitfaden bildet einmal ein Hilfsmittel für den Feldforscher und zum andern ein systemgemäßes Verzeichnis des Archivs. Durch die teilweise Überschneidung des Systems soll den Wissenschaftlern, die das Material benutzen, die Arbeit erleichtert werden.

Die Fragen im Sammler-Leitfaden sind mit den Signumziffern 1-897 versehen. Das diesbezügliche Material wird dementsprechend auf Archivzettel in A 6-Format übertragen (s. die Zettelmuster S. 298–301). Die Ziffer an der linken oberen Ecke eines Archivzettels verweist auf das Signum im Sammler-Leitfaden; die Ziffer an der rechten Ecke bezieht sich auf die Reihenfolge der Zettel innerhalb des Signums. Das Material wird in halbfiner Transkription auf die Zettel geschrieben. Belege aus der spontanen Rede veranschaulichen die Verwendung der Formen.

Die ursprünglichen Sammlungen werden nach Kirchspielen geordnet aufbewahrt; daneben existiert jedoch auch eine systemgemäße Kartei, wo das Material nach den Signa im Sammler-Leitfaden geordnet ist. Kopien der Sammlungen wurden außerdem angefertigt für die Universitäten Joensuu, Jyväskylä und Tampere sowie für das Forschungszentrum für die Landessprachen Finnlands.

Die wichtigste Quelle für die Aufzeichnungen bildet die spontane Rede von sorgfältig ausgewählten Informanten aus dem jeweiligen Ort; eine Befragung wird erst verwendet, wenn Lücken zu füllen sind. Wer Morphologie sammelt,

braucht als Informanten die unterschiedlichsten Dialektsprecher, auch solche, die sich von den gerade behandelten Themen lösen können und in der Lage sind, die Sprache selbst zu reflektieren. Angaben, die auf Nachfragen zurückgehen, sind auf den Zetteln eigens gekennzeichnet.

Als Sammler waren fortgeschrittene Studenten des Finnischen oder Forscher tätig. Die Erstellung einer Kirchspielsammlung verlangt 4–6 Arbeitsmonate. Im Aufsatz werden die Sammler genannt, die entweder wenigstens zwei vollständige Kirchspielsammlungen oder eine vollständige Sammlung ausgearbeitet und wesentliche Beiträge zu mehreren Sammlungen geleistet haben.

Die Erforschung der finnischen Morphologie ist durch das Archiv in bemerkenswerter Weise belebt und angeregt worden. Bis zum Jahre 1976 wurde in Registern festgehalten, welche Untersu-

chungen auf den Archivalsammlungen basieren. Nachdem die Sammlungen auch an anderen Universitäten Finnlands zur Verfügung standen, ist eine statistische Erfassung schwieriger geworden. In den Jahren 1967–76 erschienen insgesamt 27 gedruckte Publikationen, darunter 6 Dissertationen, deren Verfasser mit den Sammlungen des Morphologischen Archivs gearbeitet haben. Auch die im Laufe der vergangenen zehn Jahre geschriebenen Dissertationen im Bereich der Fennistik, nicht nur die eigentlich morphologischen, haben stets unter den Materialquellen auch die Sammlungen des Morphologischen Archivs angegeben. Zahlreiche Verfasser von studentischen Seminar- und Examensarbeiten konnten ebenfalls diese reichhaltigen Sammlungen benutzen.

Am 26. Oktober 1987 feiert das Archiv sein zwanzigjähriges Bestehen an der Universität Helsinki.